

הטעויות הלשוניות ההופעות בהשוואת הלמ"ד באגרון אב ואם של בן קרייס
לאאאא הלגויע הזאהרה פי מואנה ארף לאמ פי מאאא (ארסאלה) לאבן קרייש

א. מ. עמאד אעאד עבד עלי/ אליה הלגאט/ אאמעה באאאד

פרו"ע לעמאד אעמאד עבד/ מאלקא השפה העברית

מלאא:

יעד עטר הנחצה מן העצור אלע זמירא באארסאא המאנועה אלע שאלא כל המארא המאאה פי אלכ העטר סואא אאאא מעה דענייה אמ מעה דענויע פי וקא אאאא פי המעה באאאעה ארעה אל ועה מוארה . והועטר מואעה המעה ועטר האמע בין המעה הנאריה והמעה העמיעה ועטר האמאל על המסווי המנהא והאחי , ומא אל האראסא הלגויע אלע אהמא באיאא אלה הקראה בין הלגאא המאאולה ומנה הלגה הערביה והעבריע והאראמיע והירה אאמא על אסאס מן האחי המארן אאא אמה אבאר עמאד אלכ העטר מן מסלמין ויהוד ומסאכין , ומן אולא העמא הנחוי היהודי בן קרייש אלע אאאלאא פי האחי הלגוי המארן בין הלגה העבריע והלגה הערביה ואחידא פי علم הלגה העמא זמנהא מאאאעה המעה באם הרסאלה אלע אחאראאא אה מחאויאא מידאא לאארא מואנהא אהא אהא (לאאאא הנחויה הזאהרה פי מואנה לאמ פי (ארסאלה) לאבן קרייש) אלכ מן אלל אלחיל אסאליב אאאא לאמ בין הלגאא הערביה והעבריעה וכמא ארדא פי המאאעה המאורה , לנאאאש מן אללהא עמ דעה הנחוי המאורה פימא אאאל אלע מן נאאא , מואא כל מאלה עלאעה פי אאאא אהא אהא אהא , במא אאארה מן קראאן ושואה פי הזא אבא

abstract

The Renaissance is one of the ages that has been characterized by various studies that included all the available knowledge in that era , whether it was religious knowledge or worldly knowledge, At a time when knowledge of the unit is attributed to its source unit The Encyclopedia of Knowledge, the era of combining theoretical knowledge with scientific knowledge, and the era of integration at the methodological and research level. Among these linguistic studies, which focused on finding the relationship between the spoken languages, including Arabic, Hebrew, Aramaic and others, was based on a comparative research conducted by the great scholars of that time, Muslims, Jews and Christians, and those Jewish grammatical scholars Ben Quraish, The comparative language between the Hebrew language and the Arabic language, especially in general linguistics, including the manuscript known as the "letter", which the researcher chose one of its contents of a field to compare and analyze under the title((The most significant errors in the comparison of al-la'm in al-Resalah) For Ibn Quraish, through the analysis of the methods of the use of al-la'm between the Hebrew and Hebrew and as mentioned in the manuscript, to discover the grammarian inaccuracy mentioned in the results, documented everything related, to prove the validity of his assumptions, with the evidence and evidence In this section

יותר ממאה ועשרים שנים חלפו מאז שהופיעה בדפוס בשנת 1857 האגרון אב ואם של הבלשן היהודי בן המאה העשירית בן קרייס , החיבור הראשון העוסק דרך סיגנון מיוחד בהשוואת העברית המקראית לאחיותיה הארמית והערבית ולהתאומתה עצמה-ובשרה לשון חכמים הן בתוכנה והן בצורתה , מעידה על מעמדו של המחבר בתולדות הבלשנות העברית ובמהלך העת הזו השתדלתי לתת בידו אקסא מנופה ומדיוק השואפת לשקף נאמנה את משנתו הלשונית שמקומה נאבד בתולדות עשייה הבלשנית העברית בימי הביניים.(1)

על אנהאא אבן קרייס אינועוסק באקדוק העברי אנושא לעצמו אלא אגב בהשוואא בין הלשונוא , רוב החומר האקדוקי מצוי , כמובן , לאברוב משנתו אלא גם בשאר החלקים משוקעים ענייני אקדוק אנהאא אצל הפלשניים העבריים בתקופה הזא .(2). המחקר מזכיר מדי פעם מונחים וביטויים האופייניים לעיסוק באקדוק , אנון : נאו

(דקדוק), אצל (עיקר, יסוד, במשמעות: שורש), אס (כנ"ל, ואין הבדל בלשוננו בין השניים), חדוד גבולות, במשמעות: כללים, חוקים), פצאחה אלעבראני (צחות העברית), רסם אלעבראני (מנהג העברית), קואלב(הבניות, דפוסים). זאת ועוד: הן בחלקים המילוניים והן בחלקים התחביריים, מציג הנמבר צורות הבניות בהיקש, ולא רק צורות המצויות בפועל במקרא(3). בהקדמתו לערוך השוואה תחבירי בתחום האותיות אשר פותחים בהן בראשי המלים, האותיות המתפעלות בתוכי המלים והאותיות אשר מסיימים בהן בסופי המלים, כי הנה העברית והערבית הטבעיות בדבר הזה בתבניות שוות, ועל כל נסביר בשל אות הלמ"ד והטעיות המובאות בדרכי הפרשתה בתחבירו לפי בסיס מדעי כדלהלן:

וה'לא"ם יש לה בערבית שלושה סוגים: לא"ם הקניין, לא"ם כדי שיהיה כדוכך ולא"ם ההדגשה. שני הסוגים הראשונים דומים לתבנית העברית ואילו השלישי אינו דומה לה אשר ל'לא"ם הקניין הרי היא כדבריה: ללה תעאלי מלך אלסמואת ואלארץ- ונתיתי לך ולזרע (בראשית יז:ח). ללהאלחמד מן קבל ומן בעד-אלה הדברים אשר -צוה יהוה לעשת (שם לה:א). יסבח ללה מה פי אלסמואת ומא פי אלארץ- לבני ישראל ולגרולתושב בתוכם (במדבר לה:טו), ללה מקאליד אלסמא' וכמוה בעברית - ולגודרים ולחצביהאבן ולקנות עצים (מל:2 יב:ג) (4). וכיוצא באלה כולן לא"ם הקניין. אבל מן הידוע עיון בכל דקדוק ערבי מלמד, כי יש יותר משלושה סוגי לא"ם(5).

ולא"ם כד'יהיא כדבריה: דהבת לאתגר-לאסף ולכנוס(קהלת כה). צלית לאודי אלפרץ'- לבנות ולנטוע(ירמיה א). צדקת לא'וגר-לגרוש מפני עמך(דה א יו:כא). תפצלת לאתאב- להרוג ולאבד (אסתר ג:ג). בנית לאסכן - לדבר לך אל המלך(מל ב ד:ג). חרת'ת לאחסד- ולהיותך עם קדוש (דברים כו:יט). תכלמת לאסמע-להיות לכם לאלהים(ויקרא יא:מה) וכיוצא באלה.

ללא"ם ההדגשה הרי אין לה תבנית בעברית. אבל לפי חיוג יש למ"ד ההדגשה (= לא"ם אלתאכיד), ולנסך לה נסכים(ירמיה מד: יט) ובלשון ייתכן: להכות חמש או שש' (מל"ב ג:יט), לפנות דליותיו אליו(יחזקאל יז: ו) כאן הוא מציין, שהסביר למ"ד זו קודם לכן. ונותר מפעולות הלמ"ד בעברית מה שאין לו תבנית בערבית והוא למ"ד התוציאה, הלכתי כדי לסחור, התפללתי כדי לקיים את המצווה. תרגומה בערבית הוא בהפלת הלמ"ד הנזכרת בתחילת המלה ובהוספת אל"ף בסופה 'והיה ה'לי לאלהים'(קהלת בכ) - יכון אלרב לי אלאהא. ויהי לה לבן(ירמיה אי) - פצאר להא אבנא. כי יהי לך למוקש(דה"א כא) - והקא, נתתי צדקה כדי שייגמל לי. והיו לי דעם(אסתר ג:ג) - ויכנונו לי שעבא. וחזקת והיית לאיש- ותכון רג'לא. לבתים לבדים(דברים כו:יט) - גהוקא, עדיתי חסד כדי שייגמל לי. ונתתי אתהן לך לבנות(ויקרא יא:מה) - בנאתא.ואעשך לגוי גדול(בראש ט:טו) - קבילא עט'ימא. ונהפוך לדם(דה א יט: ג) - דמא(6). גל אלה ודומיהן, אם יתורגמו באמצעות לא"ם בערבית, ייפגמו הדיבור והמשמעות. ואין לתרגם אותן טוב יותר מאשר אל"ף בסוף המלה, והיא התוצאה.

על כך, בן קורייס מבאר את למ"ד הקניין: בדוגמאות הערביות יש אחת, שהלמ"ד בה איננה לעניין: יסבח ללה... (משבח את אללה...) (7) בדוגמאות העבריות יש כמה, שהלמ"ד בהן היא במובהק לקניין, אך בדוגמאות רבות אין הדבר כך, למשל: "אמר למלך", "ויקום לקול הצפור" ועוד(8) יש מדקדקים ערביים הגורסים, כי במשפטים מעין "נתן לו כסף", "אמר לו", "עשה לו בית" - הלא"ם היא לנתינת קניין (ללתמליך) או מעין נתינת קניין (שבה אלתמליך), ולפי זה אפשר להלום כמה מן הדוגמאות, אך חלק מהן אינן קשורות לקניין בשום פנים,

כגון : "ויקום לקול הצפור", "וישמחו לקול עוגב". מאחר שהדוגמאות העבריות מובאות בסדר אלפביתי, ברור, כי השאיפה לשלמות קלקלה את השורה (9)

למ"ד התכלית : הדוגמאות הערביות הן של לא"ם + עתיד, ובעברית, כמובן, למ"ד שם הפועל, ואין המחבר מעיר על כך. בדוגמאות העבריות יש כמה שאינן לתכלית. כגון : "לקנוס את הגרים". כמו בדוגמאות של למ"ד הקניין לעיל, מובאות גם כאן הדוגמאות בסדר אלפביתי, והשאיפה לשלמות אף כאן קלקלה (10)

'למד אלמצדר' (למ"ד התוצאה)

מונח זה וקטגוריה זו מיוחדים לו, ולא נמצאו אצל שום מחבר אחר בימי הביניים לפי הדוגמאות שהוא מציג מחבר, כי אין לו כל קשר למונח מצדר – המקור בדקדוק הערבי, הדוגמה היחידה מבין עשרים ואחת הדוגמאות ללמ"ד זו, שבה מצטרפת הלמ"ד לצורות מקור, היא 'כי ירבה לסלוח', וראהעליה להלן. (11). זאת אומרת הוא מבאר את הלמ"ד כך: 'ונותר מפעולת הלמ"ד בעברית מה שאין לא תבנית בערבית, והיא למ"ד התוצאה (אלמצדר) תרגומה בערבית הוא בהפלת הלמ"ד הנזכרת בתחילת המלה ובהוספת אל"ף בסופה' אחרי הצגת הדוגמאות הוא מסכם: 'כל אלה ודומיהן, אם יתורגמו באמצעות לא"ם בערבית, ייפגמו הדיבור והמשמעות, ואין לתרגם אותן טוב יותר מאשר אל"ף בסוף המלה, והיא התוצאה (אלמצדר)'. כלומר: זוהי למ"ד תחילית עברית, שאין לה מקבילה ערבית. (12) לצירוף הלמ"ד הזאת בבואה עם שם – מקביל בערבית מבחינת המשמעות שם בלתי מיוחד בלי לא"ם וביחס הפעול, בפתחה הוא מכנה את הלמ"ד העברית 'למד אמצדר' ובסיומו מוסבת המלה אלמצדר על האל"ף שבסוף המלה הערבית, כלומר: על האל"ף הערבית שבאה במקום הלמ"ד הערבית. אך אולי היא מוסבת על השם הערבי הבא ביחס הפעול, ולא רק על האל"ף בסופו, ואז היא מוסבת על שי במשפט: וליס לתפסירהא שי אחסן מן אלאלף פי אכר מן אלכלמה והו אלמצדר. (13)

הוא מציג עשרים ואחת דוגמאות (בסדר אלפביתי לפי האות שאחרי הלמ"ד בשטיות רבות), ואלה הן: (14)

1. 'והיה ה' לי לאלוהים' (בראשית כה, כא)
2. 'ויהי לה לבן' (שמות ב', י)
3. 'כי יהיה לך למוקש' (שמות כג, לג)
4. 'והיו לי לעם' (ירמיה כד, ז)
5. 'וחזקת והיית לאיש' (מל"א ב, ב)
6. (תהינה הטבעת) לבזים רבדים' (שמות כה, כז)
7. 'ונתתי אתהן לך לבנות' (יחזקאל טז, סא)
8. 'ואעשך לגוי גדול' (בראשית יב, ב)
9. 'ונהפכו לדם' (שמות ז, יז)
10. 'ותהי להפך' (יחזקאל טז, לד)
11. 'איכה הייתה לזונה' (ישעיה א, אכ)
12. 'לבוש ואין לחום לו' (חזי א, ו)
13. 'וכעצם לשמים לטוהר' (שמות כד, י)

14. לבשת' (ישעיה ל'ג)
15. 'והחסות בצל מצרים לכלמה' ('והיה לכם מעוז פרעה שם)
16. 'והיתה תבואתו ללחם' (יחזקאל מח'יח)
17. 'והיה י' למלך' (זכריה יד'ט)
18. 'חמשת לנביא' (מל"א יט'טז)
19. 'כי ירבה לסלוח' (ישעיה נה'ז)
20. 'ואתם תהיו לו לעבדים' (שמ"א ח'יז)
21. 'לתתך על כל הגוים...' לתהילה ולשם ולתפארת' (דברים כו'יט)

בחנית הדוגמאות מעלה, כי שמונה עשרה מהן עניינן התהוות או גרמית התהוות:

היה ל...גרם ש...יהיה ל... (15)

התהוות : ' יהיה ל...'

- 'והיה ה' לי לאלוהים' (בראשית כח'כא)
'ויהי לה לבן' (שמות ב'י)
'כי יהיה לך למוקש' (שמות כג'לג)
'והיו לי לעם' (ירמיה כד'ז)
וחזקת והיית לאיש' (מל"א ב'ב)
(תהיינה הטבעת) לבזים לבדים' (שמות כה'כז)
'ותהי להפך' (יחזקאל טז'ד)
'איכה הייתה לזונה' (ישעיה א' אכ)
לבשת' (ישעיה ל'ג)
והחסות בצל מצרים לכלמה' ('והיה לכם מעוז פרעה שם)
'והיתה תבואתו ללחם' (יחזקאל מח'יח)
'והיה י' למלך' (זכריה יד'ט)
'ואתם תהיו לו לעבדים' (שמ"א ח'יז)

נהפך ל...

'ואתם תהיו לו לעבדים' (שמ"א ח'יז)

גרימת התהוות : עשה את ... ל...

'ואעשך לגוי גדול' (בראשית יב'ב)

נתן את ... ל...

'ונתתי אתהן לך לבנות' (יחזקאל טז'סא)
'לתתך על כל הגוים...' לתהילה ולשם ולתפארת' (דברים כו'יט)

משח את...ל...

'חמשת לנביא' (מל"א יט'טז)

אפשר שאת דוגמה 12 תפס גם כהתהוות, ושיעורה: 'לבוש ולא יהיה לו לחום'! שתי הדוגמאות שאי אפשר להלמן בשום פנים במשמעויות הנזכרות (16)

'וכעצם לשמים לטוהר' (שמות כד,י)

'כי ירבה לסלוח' (ישעיה נה,ז)

הוכנסו כפי הנראה, להשלים את הסדר האלפביתי, והמיבר לא יש להבחין, כי אינן מתאימות, והשוואה סטיות מעין אלה ברשימות הדוגמאות ללמ"ד הקניין וללמ"ד התכלית

נצמא כי כוונתו ללמ"ד, המצטרפת לשם, והצירוף הוא נשוא בפעילי התהוות, הפיכה ל מקביל לנשוא של כאן בערבית, הבא ביחסת הפעול), או שהוא מושא שני בפועלי גרימת התהוות, (17) עשייה ל (מושא שני בערבית – גם כן ביחסת הפעול), לפי זה למונח מצדר כאן אין כל קשר למונח המקובל למקור, שבו השתמשו מדקדקי ימי הביניים כותבי הערבית, מצדר פירושו גם תוצאה, תולדה – פירוש ההולם את שמונה עשר (או תשע עשר) הדוגמאות, כלומר: 'למ"ד התוצאה' – צירוף של למ"ד + שם, המביע תוצאה של התהוות, היעשות ל....

עצם הביאור של למ"ד + שם, צירוף המיתרגם לערבית ביחסת הפעול, מצוי אצל ריב"ג, ואצלו הדוגמאות נחלקות לשלוש (18) :

א. הווייה (בלי משמעות ההשתנות), והוא מציין שם: 'כל זה בלשון הערב מוטעם בטם הפעול, שהוא בלשון הערב מנצוב, כאשר מליצים בעדו אצלנו במליצת הפעולים ובהבאת הלמד עליו' (ריב"ג, רקמה נג).

ב. השתנות, ומציין, כי הלמ"ד עם לשון 'היה' היא 'לישנויט ולהעתקה' (ריב"ג, רקמה נד), ובמקור הערבי: ללאטתחאלה ואלנקלה

בשהוותו בחלק כמה מלות לערבית, הוא מזכיר גם את משמעויותיהן, ואת ההקרבה שבין הלשונות השמיות המוכרות לו, דרך שתופן במוצא של הדוברים ומשאילות ההדדיות עקב הקרבה הגיאוגרפית.

המסקנות

1. ניתן לסכם: בן-קוריים עוסק בדקדוק העברי הדברים מראה בעליל, משנתו אינה סדורה די הצורך, ניכרת השפעת הדקדוק הערבי הן במונחים והן בהשוואת תופעות שוות בשתי הלשונות זו לזו.

2. למרות הבניין הלא-שלם העולה מתוך דבריו, ניתן לומר: טיפולו בהיבטים השונים של הדקדוק העברי היווה עם כתביו הדקדוקיים של רס"ג, מחברת מנחם וכתבי דונש בן לברט את הרקע לחקירותיו של חיוג, חקירות שהביאו לגילו מהות השורש העברי ולתחילת הדקדוק המדעי העברי במלוא מובנה של המלה

3. המחבר אינו קובע כאן כי הסיבה להבדלה בפירוש הלמ"ד השנוי במבנה מכלל מה שנגרם על ידי תבניות שוות ואמא מא תשאבהת פיה אלעבראניה ולסריאניה ואלערביה פי אואיל אלהרופ.

4. יש יותר משלושה סוגי לא"ם פי אלנחו אלערבי.

5. יש בעברית למ"ד ההדגשה.

הערות

1. וכבר העיר משה בן עזרא, על ההשוואות ללטינים (בלי להזכיר את יב"ק), כי לפי דעתו הדמיון מקרי, ראה: בן עזרא, כתאב אללמחאצרה ואלמדאכרה, (ספר העיונים והדיונים), מהד' א"ש הלקין (תשל"ה) עמ' 40

2. גאון, סעדיה, האגרון, כתב אצול אלשער אלעבראני, מהזני אלוני (תשכ"ט) עמ' 156. אבן עזרא, אברהם, מאזני לשון הקדש, מהד' ר', היידנהיים (תקנ"א) עמ' 12.

3. על התייחסות המסורה לעברית ולארמית שבמקרא ראה:

Neubauer, A. The Book of Hebrew Roots by Rabbi jonah Lebrech, 1875 Pp / 133 – 134

4. בן סרוק, מנחם, המחברת, מהד' צ', פיליפאוסקי, 1876, עמ' 22 – 24

5. לברט, דונש, ספר תשובות דונש בן לברט על ספר מחברת הרב מנחם, מהד' צ' פאוסקי.

6. גם מציין דב"א בהקדמתו, כי המלים, שהוא מבאר לפי ל"ה, אין להן שווה שבמקרא ראה: אברמסון, ש, "משנה ותלמוד" (גמרא) בפי קדמונים, ירושלים, (תשל"ז), עמ' 23 – 34.

8. כבר ילין עוסק במלים הבאות סודדות בתנ"ך והן לפי דעתו ארמיות או תלמודיות (כך לעד"ק בהשוותו כי יש בהן גם שאיטנן בודדות). ראה: ילין, ד, תולדות התפתחות הדקדוק העברי (תש"ה) עמ' 43.

9. התופעה מצויה גם אצל אחרים , ראה למשל אלפאסי , ד' , גאמע אלאלפאט , כ"א , עמ' 478 .
- 10 . גולדצ'הר , י , קיצור תולדות הספרות העברית , ירושלים , 1909 , עמ'55 .
- 11 . ابو الوليد , مروان بن جناح , كتاب التتقيح , الجزء الثاني , قرطبة , ۱۸۸۶ ص ۱۸ – ۱۹
- ۱۲ : - בן ברון מרבה מאוד בציטוט מן השירה הערבית , ראה : -
- Wechter . P , Ibn Barun's Arabic Works On Hebrew Grammer And Lexicography . Berlin ' 111 142 – 114 ' Pp 15 ' 1964הע' .
- ۱3 : - ניבים ערביים מובעים במידה מעט או רבה גם אצל מחברים אחרים , ראה : מאמר בלשונונו לעם . מחזור לב , קטנים ב (שיב) (תשמ"א) עמ' 35 – 46 .
14. על השוואות לא מפורשות כאלה , ראה : השוואות מעטות ללשונות לא – שמות פזורות בכתבי מחברים שונים , ראה למשל
- 15 עירוב גדרות בהשוואות קיים אפילו אצל בן ברון (והוא מצטט הרבה את ריב"ג)
16. מעתיק זה מוזכר גם אצל דב"א , זחלתי – דחיל – انظر : بن جناح , جامع الالفاظ , ص ۴۸۱ .
17. השוואות משמעות הן בין מלים שוות שורש והן בין מלים שונות שורש , מצויות לרוב בריב"ג , ראה : רס"ג משתמש בסימן אית"ן , והוא היה הראשון שהשתמש בסימן זה וראה גאון , סעדיה , כתאב אצול אל שער אלעבראני , מהד"ג אלרני , (תשכ"ט) עמ' 161 – 162 .
18. בן דנאח , סעדיה , הכלל ההכרחי בדקדוק הלשון העברי , נויבאואר , 1492 , כרך 1 , עמ' 17 .

המקורות

- Bacher , W , Die Grammtische Terminology Des Jehuda , Berlin , 1882 , Pp12 , Notes 1
- בן עזרא , כתאב אללמחאצרה ואלמדאכרה , (ספר העיונים והדיונים) , מהד' א"ש הלקין (תשל"ה) עמ' 40 .
- גאון , סעדיה , האגרון , כתאב אצול אלשער אלעבראני , מהדיני אלוני , תשכ"ט
- אבן עזרא , אברהם , מאזני לשון הקדש , מהד' ו' , היידנהיים (תקנ"א) .
- בן סרוק , מנחם , המחברת , מהד' צ' , פיליפאוסקי , 1876 .
- לברט , דונש , ספר תשובות דונש בן לברט על ספר מחברת הרב מנחם , מהד' צ' פאוסקי .
- الفاسي , ابراهيم بن داوود , جامع الالفاظ , المجلد الاول , فاس ۱۹۳۶
- אברמסון , ש , " משנה ותלמוד " (גמרא) בפי קדמונים , ירושלים , (של"ז) .
- קוקובצוב , פאול , מספרי הבלשנות העברית בימי הביניים ירושלים , תשל"ל
- ילין , ד , תולדות התפתחות הדקדוק העברי (תש"ה) .
- גולדצ'הר , י , קיצור תולדות הספרות העברית , ירושלים , 1909 .
- ابو الوليد , مروان بن جناح , كتاب التتقيح , الجزء الثاني , قرطبة , ۱۸۸۶ .
- Wechter . P , Ibn Barun's Arabic Works On Hebrew Grammer And Lexicography - Berlin , 1964
- 14
- מאמר בלשונונו לעם . מחזור לב , קטנים ב (שיב) (תשמ"א) .
- סעדיה , כתאב אצול אל שער אלעבראני , מהד"ג אלרני , (תשכ"ט) .
- ראב"ע , שפה ברורה מהד"ר ג"ה , ליפמאן , (תקפ"ן) .
- בן גנאה , יונה , כתאב אללמע , וילנסקי (תרפ"ט) .
- חיוג , זכריא יחי בן דאוד , יתר הפיליטה מן כתאב אלנתף , נפורסם ביקוק ובצוב , 1916 .
- בן דנאח , סעדיה , הכלל ההכרחי בדקדוק הלשון העברי , נויבאואר , 1492